

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА

Актуальність дослідження. Своєрідна філософія Артура Шопенгауера, безсумнівно, була цікавою для багатьох дослідників. Її творчості присвячено безліч робіт, але філософські думки мислителя настільки глибокі та невичерпні, що завжди залишають безмежне поле для досліджень. Особливо це стосується проблеми свободи, яка взагалі завжди була найактуальнішою, а в філософії Шопенгауера вона набуває неординарних рис, які потребують досконалого вивчення. Саме така необхідність зумовила актуальність цієї роботи.

Аналіз наукових досліджень. Філософія Шопенгауера цікавила дуже велику кількість дослідників. Серед них можна назвати У. Уоллеса, який у 1890 році написав книгу «Життя Артура Шопенгауера». Далі творчість Шопенгауера вивчали В. Дж. Макгіл, «Шопенгауер: песиміст і язичник» (Нью-Йорк, 1931), Ф. Коплестон, «Артур Шопенгауер: Філософ песимізму» (Лондон, 1946), М. Фокс, «Шопенгауер: його філософські досягнення» (Брайтон, 1980), П. Бриджуотер, «Англійська школа Артура Шопенгауера» (Лондон, 1988), Р. Сафрански, «Шопенгауер і буйні роки філософії», Патрик Гарднер, «Артур Шопенгауер. Філософ германського елінізму», Дж. Атель, «Шопенгауер: Людський персонаж» (Філадельфія, 1990), Д.Л. Бергер, ««Вуаль мая»: система Шопенгауера та ранньої індійської думки» (Нью-Йорк, 2004), Д. Картрайт, «Історичний словник філософії Шопенгауера» (Оксфорд, 2005), М. Бренер, «Шопенгауер і Вагнер: The Closer Look», (Блумінгтон, 2014), Д. Фарреллі, «Артур Шопенгауер» (Кембридж, 2015).

«Керівництво з Шопенгауера» пропонує змістовний і максимально можливий загальний погляд на особистість, філософію і вплив мислителя. Воно узагальнює інтерпретації та видання його робіт, наводить різні точки зору на ключові аспекти розуміння його філософії і дає інформацію про основні дискусії, які ведуться навколо ідей Шопенгауера.

Інша робота Мартіна Бонделі «Рейнгольд і Шопенгауер. Дві розумові системи в полоні уявлення і волі» – присвячена аналізу подібностей і відмінностей філософських систем Карла Леонарда Рейнгольда і Артура Шопенгауера. Автор зазначає, що матеріалом книги слугували тексти певного періоду творчості обох мислителів. Він намагається зіставити філософські погляди Рейнгольда і Шопенгауера, знайти спільні та відмінні риси. Бонделі вважає, що в літературі про Шопенгауера досі помітний дефіцит відповідних порівняльних досліджень – прогалина, яку автор книги ставить собі за мету заповнити. В Україні відомі такі дослідники, як Світлана Салдан (Львів), Т. Б. Кабллова (Київ), Ю. В. Крутась (Дніпро) та ін.

Мета дослідження полягає в тому, щоб встановити основні положення, якими керується Шопенгауер для розв'язання проблеми свободи волі.

Німецький філософ Артур Шопенгауер (1788–1860) очікував визнання сучасників дуже довго. Його філософія своєрідна, не схожа ні на яку іншу. Дослідник Б. Хазанов називає його «мислителем, який обігнав свій час» (Хазанов, 2002, с. 175) і так характеризує його творчість: «...блиск стилу, схожий на блиск чорних поверхонь, контраст між темною думкою, яка тягне за собою, і класично ясною мовою» (Хазанов, 2002, с. 175). Воістину, філософія Шопенгауера заморожує, притягує своїми бездонними глибинами і невичерпністю. Шопенгауер сміливо висловлював свої судження з багатьох філософських питань, і така прямота далеко не завжди сприймалася в той час.

Популярність поглядів Шопенгауера можна пояснити тим, що його філософія дуже близька до життя, всі його міркування підкріплені безпосереднім життєвим досвідом. А в той період, коли особисті почуття і переживання людини стали в центрі пильної уваги, його філософія виявилася дуже доречною, і сьогодні його мудрість також не втратила актуальності. Велими оригінальними є погляди Шопенгауера на проблему свободи.

Він вважав, що «свобода відноситься не до емпіричного, а тільки до умоосязного характеру» [6, с. 182]. Шопенгауер вважав, що поняття «свобода» в дійсності є негативним. Він пише: «Ми мислимо під ним лише відсутність будь-яких перешкод; ці останні, навпаки, висловлюючи силу, повинні представляти собою щось позитивне. Відповідно до можливих властивостей перешкод поняття це має три дуже різних підвиди – свобода фізична, інтелектуальна і моральна» [7, с. 46].

Під фізичною свободою він розуміє відсутність матеріальних перешкод. Наприклад: вільне небо, вільний вид, вільне повітря, вільне поле, вільне місце тощо. Саме це значення, вважає Шопенгауер, найбільш часто застосовується по відношенню до свободи. «Тому і кажуть: вільний птах у повітрі, звір в лісі; вільне дитя природи; тільки вільний може бути щасливим. І народ називають вільним, розуміючи під цим, що він керується тільки законами, які він сам же собі дав, бо в цьому випадку він усяди дотримується лише своєї власної волі» [5, с. 47].

Політичну волю він також відносить до фізичної. Два інших види свободи Шопенгауер відносить не до загальноприйнятих, а до філософських. Це інтелектуальна і моральна свобода. Інтелектуальна свобода знаходиться у найближчій спорідненості до фізичної. Через інтелект мотиви діють на волю, і тоді людина може діяти за своєю природою, тобто згідно з індивідуальним характером. Якщо ж з якої-небудь причини пізнавальна здатність порушується, тоді інтелектуальна свобода припиняється. Моральна свобода – найбільш спірний із всіх видів, оскільки саме цей вид свободи трактується багатьма філософами самим різним чином.

Шопенгауер задається питанням: «...чи вільна сама воля?» [8, с. 48]. Тобто мова у нього йде про свободу самого бажання. І тут Шопенгауер робить висновок: «Вільною буде така воля, яка не визначається підставами, тому що все, що визначає щось, має бути підставою, для реальних речей – реальною підставою, тобто причиною, то вона і буде позбавлена будь-якого визначення: іншими словами, її окремі прояви (вольові акти) безумовно і цілком незалежно будуть витікати з неї самої, чи не породжуються з необхідністю попередніми обставинами, а отже, також і не підляглі ніяким правилам» [6, с. 50].

Шопенгауер акцентував увагу на тому, що будь-яка дія виникає з двох факторів, внутрішнього і зовнішнього. Він пише: «...подібно до того як куля на бильярді не може прийти в рух, перш ніж отримає поштовх, точно так само і людина не може встати зі свого стільця, поки її не відкине або не жене з місця будь-який мотив; а тоді вона піднімається з такою ж необхідністю і неминучістю, як покотиться куля після поштовху» (7, с. 77). І ще: «Фізичним символом вільної волі служать необтяжені вантажем ваги: вони залишаються у спокої і ніколи не вийдуть зі своєї рівноваги, поки що-небудь не положено на одну з їх чашок.

Як вони не можуть здійснювати рух самі з себе, точно так само і вільна воля сама собою не веде до даного вчинку, з тієї причини, що з нічого нічого не виходить» [8, с. 100].

Тобто, за Шопенгауером, для будь-якої дії завжди необхідний мотив. Артур Шопенгауер підкреслював, що всі дії особистості обумовлені вродженим індивідуальним характером. Він говорив: «Очікувати... щоб людина при одних і тих самих обставинах один раз зробила так, інший же зовсім інакше, було б рівносілля очікуванню, що одне і те ж дерево, принісши цього літа вишні, на наступне вродить груші» [9, с. 88].

Шопенгауер пропонує шукати витoki свободи не в окремих вчинках особистості, а в індивідуальному характері людини, тобто свобода завжди пов'язана з особистими властивостями. Він підкреслює, що в його філософії свобода не виходить інакше, а тільки переміщується з області відокремлених вчинків, де можна довести її відсутність, в сферу трансцендентального. Варто відзначити, що в ідеях Шопенгауера відчувається вплив філософії Канта. Вчення про свободу і необхідність він називав «справжнім діамантом у короні кантівської слави» [9, с. 7]. Але погляди Канта він все ж інтерпретував по-своєму. Шопенгауер вважав, що абсолютно вільною є лише єдина світова воля, вона не обмежена нічим і тому всемогутня. В людини ця універсальна воля проявляється у її умоосязному характері, який спочатку дан кожній людині, він незмінний і в цілому непізнаваний.

Шопенгауер називав умоосязний характер також «внутрішньою сутністю людини, первинним вольовим актом, що розкривається в єйоді конкретної особистості» [10, с. 8]. Саме він, за Шопенгауером, визначає лінію поведінки людини. Індивідуальна варіація цього характеру, тобто особлива складова кожної особистості, названа Шопенгауером емпіричним характером. І він так само дан від природи і є незмінним, як і умоосязний характер.

Дійсно, якщо ми привидимося уважніше до реалій життя, то виявимо, що характер людини є в цілому незмінним. Можна говорити лише про деяке його коригування за допомогою виховних заходів, але все це буде другорядним. Як показує життєвий досвід, в критичних ситуаціях людина забуває про всі моральні правила і придбані виховні навички і діє відповідно до свого характеру, своєї істинної сутності.

Підводячи підсумки свого дослідження, Шопенгауер пише: «Одним словом, людина завжди робить лише те, що хоче, і робить це все-таки за потребою. А це залежить від того, що вона вже є такою, як вона хоче, бо з того, що вона є, з необхідністю випливає все, що вона кожен раз робить.

Якщо брати її поведінку objective, тобто ззовні, то безперечно слід визнати, що воно, як і дії всього існуючого в природі, має бути підпорядковане закону причинності у всій його строгості;

subjective ж кожен відчуває, що він завжди робить лише те, що він хоче. Але це означає тільки, що його образ дії є просто виявленням його справжньої сутності» [11, с. 120–121].

Для Артура Шопенгауера сфера моральної свободи – це особлива область гуманного ставлення людини до інших людей, навколишнього світу, яка протистоїть природній необхідності і буденному вигляду людини у всій реальності протиморальних можливостей. Висновки, перспективи подальших досліджень. Значення філософії Шопенгауера дуже велике. Його називають реформатором європейського мислення, оскільки саме з нього починається нова традиція в західноєвропейській філософській думці.

Філософія перетворюється в дослідження практичного життя реальної людини, вона стає близькою до життя. Центральними для нього є не теоретичні, а смислотвірчі питання. Шопенгауер трактує моральну свободу як необхідне явище, непорушність якого засвідчена фактом відповідальності особистості. Філософ вважав, що справжня відповідальність безглузда без свободи. За Шопенгауером, воля збігається зі свободою, а свобода є глибинною онтологічною основою відповідальності. Він підкреслював, що його філософія відображає буття конкретної людини, яка реально живе і діє. Заслуга Шопенгауера полягає в тому, що він виявив слабкі сторони класичної німецької філософії, заявив про необхідність практично підкріплювати теоретичні міркування.

Однак основний недолік вирішення проблеми свободи в роботах Шопенгауера в тому, що він розглядає її у відриві від соціуму, і моральна свобода не пов'язана у нього з її історичною природою і підставами. Проте цьому є пояснення. Маючи мізантропічний склад характеру, Шопенгауер цікавився в першу чергу внутрішнім світом конкретної людини, не зв'язуючи її поведінку з соціальним фактором. Все, що так чи інакше пов'язане з соціумом, для нього є другорядним, і він не надає йому такого значення, як особистісним особливостям, які безпосередньо пов'язані з індивідуальними задатками. Філософські ідеї Шопенгауера вплинули на наступні покоління філософів. Зокрема, Фрідріх Ніцше у своїй філософії багато в чому спирався на його праці, оскільки міркування Шопенгауера були йому близькі. Можливо, саме завдяки Артуру Шопенгауеру на філософському небосхилі засяяла така яскрава зірка, як Ніцше. Сміливість і гострота його думки не має собі рівних.

За словами М. Бердяєва, Ніцше є одним з небагатьох, хто писав не «про щось», а «щось». Дуже багато хто вважає Шопенгауера песимістом, але правильніше буде назвати його реалістом, оскільки він умів проникнути в саму суть речей, нічого не прикрашаючи. Він говорив, що життя кожної людини являє собою трагедію, але в своїх деталях вона має характер комедії. З властивим йому чудовим почуттям гумору Шопенгауер дуже точно зумів відбити реалії життя.

Ми вважаємо, що філософські погляди Шопенгауера потребують подальшого вивчення, оскільки при великій кількості біографічних джерел і матеріалів про творчість філософа явно не вистачає порівняльних досліджень.

Список використаних джерел

1. Гардинер Патрик. Артур Шопенгауер. Філософ германського елінізму. / Пер.с англ. О. Б. Мазуриной. –М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. – 414 с.
2. Гульга А. В., Андреева И. С. Шопенгауэр. –М.: Мол. гвардия, 2003. –367 с.
3. Сафрански Р. Шопенгауэр и буйные годы философии. Rosebud Publishing, 2014. –592 с.
4. Фишер К. Артур Шопенгауэр. –СПб.: Лань, 1999. –608 с.
5. Хазанов Б. Черное солнце философии: Шопенгауэр. Вопросы философии, М.: Наука, 2002. No 3, с. 173–178.
6. Чанышев А. А. Этика Шопенгауэра: теоретический и мировоззренческий аспекты. Вопросы философии, М.: Наука, 1988. No 2, с. 142–150.
7. Шопенгауэр А. Афоризмы житейской мудрости. / А. Шопенгауэр –М.: РИПОЛ классик, 2006. –416 с.
8. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. / А. Шопенгауэр –М.: Республика, 1992. –448 с.
9. Юдин К. А. Артур Шопенгауэр «об учености и ученых»: штрихи к интеллектуальному портрету сквозь призму эпохи // На пути к гражданскому обществу. 2016. No 3(23). С. 48–59.
10. Юдин К. А. Артур Шопенгауэр как историк философии и некоторые проблемы теории познания // Вестник Ивановского государственного университета. Серия Филология. История. Философия. 2016. Вып. 3. С. 84–97.
11. Юдин К. А., Бандурин М. А. Артур Шопенгауэр и судьба его идейного наследия в истории философии (К 225-летию со дня рождения (1788–2013)) // Вестник Московского университета. Серия
12. Философия. 2013. No 5. С. 26–40. Abendroth W. Arthur Schopenhauer in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten. Leck, 1978. Decher F. Wille zum Leben –Wille zur Macht. Eine Untersuchung zu Schopenhauer und Nietzsche. Würzburg –Amst., 1984. Hübscher A. Schopenhauer-Bibliographie. Stuttgart., 1981.